

מִן רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה שְׁלִימ"א

בענין שמיטת כספים ופרוזבול

אוצר החכמה

אלמא תרי מילי נינהו לכך פירשו דתרי מילי נינהו ומוסר שטרותיו לב"ד מדאורייתא אינו משמט, וצ"ב במח' זו. והטעם שמוסר שטרותיו לב"ד אין שביעית משמטתו, הרי התוס' לשיטתם מבארים בגיטין דף ל"ז דהוא גזה"כ מדכתיב ולא של אחיך בידך, שאר המלוה אסור לגוש וכשמוסרם לב"ד אינו של אחיך, ולרש"י שמוסר שטרותיו הוא דין של פרוזבול דמהני מדרבנן, א"כ מהני מדין הפקר ב"ד הפקר, וצ"ב במח'.

והנה בגיטין דף ל"ו מבואר דמעיקר הדין שביעית משמט מדאורייתא ומקשינן איך מצי פרוזבול להפקיע דין דאורייתא, אמר אביי בשביעית בזמן הזה ורבי היא דס"ל דבזמן שאי אתה משמט קרקע אי אתה משמט כספים ותיקנו רבנן דתשמט זכר לשביעית וע"ז תקן הלל פרוזבול כיון שהוא רק מדרבנן, ומקשינן ומי איכא מידי דמדאורייתא לא משמטא שביעית ותיקנו רבנן דתשמט אמר אביי שב ואל תעשה הוא, ורבא אמר הפקר ב"ד הפקר, ובתירוצ' רבא נחלקו רש"י ותוס' דהתוס' מפרשים כפשוטו דרבא בא לתרץ על הקושיא השניה אך תיקנו רבנן דתשמט הא מדאורייתא אינו משמט וע"ז תירץ דהפקר ב"ד הפקר. אבל על הקושיא

ג. אמר רב יהודה אמר שמואל המלוה את חבירו לעשר שנים שביעית משמטתו ואע"ג דהשתא לא קרינן ביה לא יגוש סוף אתי לידי לא יגוש וכו', איכא דאמרי א"ר יהודה אמר שמואל המלוה את חבירו לעשר שנים אין שביעית משמטתו ואע"ג דאתי לידי לא יגוש השתא מיהא לא קרינן ביה לא יגוש, וצ"ב המח' בין שתי הלשונות, ולענין הלכה מסיק הרא"ש דהלכה כלישנא קמא משום דהוי ספק דרבנן וספק דרבנן לקולא, ומביא הפלפולא חריפתא את קושית הבית יוסף על הרא"ש דהא כאן הוא ספק ממון ובספיקא דממונא אזלינן לקולא לנתבע והכא הוי איפכא קולא לתובע, וצ"ע.

בגמ' מתיב רב כהנא אומדים כמה אדם רוצה ליתן ויהיו אלף וזו בידו בין ליתן מכאן ועד ל' יום ובין ליתן ועד עשר שנים ואי אמרת שביעית משמטתו כולהו נמי בעי שלומי ליה, אמר רבא הב"ע במלוה על המשכון ובמוסר שטרותיו לב"ד ופרש"י מוסר שטרותיו לב"ד הוא פרוזבול שהתקין הלל שכתוב בו מוסרני לכם פלוני ופלוני הדיינין שבמקום פלוני שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה, ובתוס' פליגי על רש"י דהא במסכת שביעית תני המוסר שטרותיו לב"ד והדר קתני פרוזבול

לרמב"ם והתוס' דהפקר ב"ד אינו מפקיע שביעית דאורייתא, א"כ ע"כ שמוסר שטרותיו לב"ד אינו דין מצד הפקר ב"ד אלא מגזה"כ דאורייתא.

עוד נחלקו הרמב"ם והראב"ד שם בהלכה ח' דהרמב"ם כתב הלוהו ותבעו וכפר והגיע השמיטה והוא בכפירתו והודה אחר שעברה שביעית או שבאו עליו עדים אחר השביעית אין השביעית משמטת, והראב"ד פליג דאפי' כשיש כפירה שביעית משמטתו, ומוסיף, הראב"ד דאם נשבע לשקר אין השביעית משמטתו, וצ"ב המחלוקת.

ועוד שם ברמב"ם בהלכה י"א הקפת החנות אינה נשמטת ואם עשאה מלוה נשמטת, שכר שכיר אינו נשמט ואם זקפו עליו במלוה נשמט, ובהלכה י"ב כתב קנסות של אונס ושל מפתה והמוציא שם רע אינם נשמטין ואם זקפן במלוה נשמטים ומאימתי נזקפין במלוה משעת העמדה בדין, ומפרש הכסף משנה הטעם דאינו משמט משום דבשעת הקפת חנות ובשעת הקנס ובשעת חיוב שכר שכיר לא היה מלוה, וכל דין החוב חל אחרי שביעית, והוי כמלוה את חבירו לעשר שנים, ומשמע לפי"ז דהרמב"ם פוסק כלישנא בתרא דהלוהו לעשר שנים אינו משמט, וקשה הא כל ג' דינים הללו הם משניות בפ"י דמס' שביעית, וא"כ מפורש במשנה דלא כלישנא קמא דגמ' וברמב"ם עצמו בפירוש המשניות מפרש דג' דינים אלו אינן חוב של הלואה אלא חוב של

הראשונה שהק' מי איכא מידי דמדאורייתא לא משמטא שביעית ותיקנו רבנן דתשמט ע"ז אינו מתרץ הפקר ב"ד הפקר, וברש"י כתב דרבא בא לתרץ גם הקושיא הראשונה דאיך מועיל פרוזבול להפקיע שביעית דאורייתא וע"ז תירץ דהפקר ב"ד הפקר, וצ"ב המח' אם הפקר יכול להפקיע ^{החוב} שביעית דאורייתא.

וכן נחלקו בזה הרמב"ם והראב"ד דהרמב"ם בפ"ט מהל' שמיטה ויובל ה"ט"ז כתב כשראה הלל הזקן שנמנעו מלהלוות זה את זה ועוברין על הכתוב בתורה השמר לך פן יהיה דבר וגו' התקין פרוזבול כדי לא ישמט החוב על שילוו זה את זה ואין הפרוזבול מועיל אלא בשמיטת כספים דאורייתא אבל להפקיע שביעית דאורייתא אינו מועיל, והראב"ד פליג וכתב דלרבא שמתרץ הפקר ב"ד מהני פרוזבול בכל זמן, והוא כשיטת רש"י דס"ל דהפקר ב"ד הפקר יכול להפקיע שביעית דאורייתא, ויותר מכן בהלכה ט"ו כתב הרמב"ם המוסר שטרותיו לב"ד ואמר להם אתם גבו לי חובי זה אינו נשמט שנאמר ואשר יהיה לך את אחיך וזה ב"ד תובעין אותו, הרי שאף בזה חזינן דשיטת הרמב"ם כתוס' דמוסר שטרותיו לב"ד אינו מדין הפקר ב"ד הפקר אלא מדאורייתא מועיל, ומשמע דשתי מחלוקות אלו תלויות זב"ז, והביאור הוא דאם הפקר ב"ד הפקר יכול להפקיע דאורייתא ממילא אפשר לפרש דמוסר שטרותיו לב"ד הוא מדין פרוזבול שמפקיע דאורייתא, אבל

השמיטה שמוט, דבפשטות הם שני דברים האחד הוא לא יגוש והשני שמוט ששביעית משמטת וכמבואר בגמ' ב"מ דף ל"ט דדין שביעית הוא אפקעתא דמלכא, וצ"ע לכאורה מה צריך לשני דינים האם יש הפקעה של החוב מה צריך לאיסור לא יגוש הא אין כאן חוב, ובמס' שביעית איתא המחזיר חוב שעברה עליו שביעית רוח חכמים נוחה הימנו, ולכאורה אם כהגמ' בגיטין שהוא אפקעתא דמלכא אין כאן חוב ומה שייך כאן להחזיר חוב, ומתוך הרא"ש בגיטין דהדין שמוט שחל הוא מקץ שבע שנים והדין לא יגוש הוא מתחילת שמיטה, וחזינן מהרא"ש שבאמת יש כאן שני דינים, דלא יגוש חל בתחילת שמיטה ושמוט חל בסוף השמיטה, ונראה שהראשונים נחלקו בגדר שני דינים אלו, די"ל דכמו שתחילת הדין הוא לא יגוש שיש עליו איסור לתבוע, ובסוף שבע חל אפקעתא דמלכא, מ"מ ההפקעה בסוף שבע הוא בתביעת החוב, דכמו שתחלת הדין של לא יגוש הוא בתביעת החוב ה"נ ההפקעה היא על תביעת החוב, אבל לא על עצם החוב, דהחוב נשאר חוב ולכן רוח חכמים נוחה מזה שמשלם החוב אחר שביעית, או די"ל דהם שני דינים נפרדים דהאיסור לא יגוש הוא איסור על תביעה והדין הפקעה הוא על עצם החוב, [ומ"מ אף לצד זה שהם שני דינים מ"מ ההפקעה בסוף שבע הוא רק על חוב שהיה עליו הדין הראשון של לא יגוש], ונראה שבזה נחלקו הראשונים הנ"ל. וכמו שיתבאר.

התחייבות שמתחייב על הקניה ומתחייב על הקנס ולכן לא יהיה פטור עד שיפרעם ואין בהם דין של משמט, ומקשה הכסף משנה ואיני יורד לסוף חילוק זה דגם הלוח מחבירו חייב הוא לפורעו אלא שהשביעית משמטתו, וצ"ע סברת הרמב"ם בפירוש המשניות.

ובגמ' בגיטין מצינו מח' יסודית בראשונים מהו הדין ששביעית משמטת, דבפשטות הוא דין דממילא שכשמגיע שביעית נשמט החוב, ושיטת היראים היא שאינו נשמט ממילא אלא דווקא אם אומר שמוט חל דין שמוט, והמרדכי ס"ל דהחוב נשמט ממילא והא דכתוב שצריך לומר שמוט הוא רק מצוה בעלמא כמו בבכור שאע"פ שקדוש ממילא יש מצוה להקדישו, וצ"ב המח'.

והנה האחרונים מקשים על שיטת היראים מהגמ' בגיטין דאיתא התם שביתומים אין דין של שמוט דר"ג וב"ד אביהן של יתומים ואם כהיראים דהדין הוא שצריך לומר שמוט, א"כ בקטנים שלא בני מצוה נינהו לא שייך כלל דין שמוט, ויותר קשה דברש"י מבואר שם דהא דמועיל מה שר"ג וב"ד הם אביהן של יתומים הוא משום דהוי כמסורים לב"ד, ומקשה הר"ן מה צריך להגיע לטעם דהוי כמסור שטרותיו לב"ד הא מפורש בספרי דממעטינן דין שמיטה ביתומים.

והנראה בביאור הדברים, דבתורה כתוב לא יגוש, ועוד כתוב וזה דבר

והנה במוסר שטרותיו לב"ד מפרשים התוס' כפשוטו שמדאורייתא אינו משמט, ולרש"י הוא דין פרוזבול ומדין הפקר ב"ד הפקר, והתוס' בגיטין ס"ל דפרוזבול אינו מפקיע שביעית דאורייתא ולרש"י מועיל פרוזבול אפי' על שביעית דאורייתא, וכן נחלקו בזה הרמב"ם והראב"ד, וי"ל דהר"ש והתוס' והרמב"ם ס"ל דשני הדינים הם על דרך אחת דבתחילת שביעית הוא איסור תביעה ובסוף שביעית הוא הפקעת תביעה, אבל הכל תלוי בתביעה, ולכן במוסר שטרותיו לב"ד שהוא אינו התובע אלא הב"ד אין לא איסור תביעה ולא הפקעת תביעה וממילא הוא דין דאורייתא, ואם מדאורייתא יש איסור תביעה והפקעת תביעה אין הדין של הפקר ב"ד הפקר דלא תיקנו בדאורייתא לסלק את האיסור ולהפקיע את התביעה אבל הראב"ד ס"ל דשני הדינים הם נפרדים דהדין לא יגוש הוא איסור תביעה והדין שמוט הוא הפקעת החוב, וא"כ במוסר שטרותיו לב"ד אף שב"ד הם התובעים ואין עליהם איסור תביעה מ"מ איך נפקע כאן הדין של שמוט דהוא הפקעת החוב, וע"כ מפרשים הראב"ד ורש"י דהוא דין של פרוזבול ומשום הפקר ב"ד הפקר שזה מפקיע החוב, ואף שבכך הפקיעו דין דאורייתא מ"מ אין זה מבטל לגמרי דין דאורייתא דהא לא יגוש לא הפקיעו, ורק על הפקעת החוב אמרו חכמים שיש כאן חוב מדין הפקר ב"ד הפקר.

ואף לשיטת רש"י והראב"ד שיש הפקעת חוב יש לפרש הא שיש רוח חכמים נוחה מזה שפורע חוב אחר שביעית, יש לומר דהרי הזכרנו מח' היראים והמרדכי אם שביעית משמטת ממילא או שצריך לומר משמט אני, ונראה דהמח' תלויה בזה דאם הדין שמיטה הוא ביסודו איסור והפקעת תביעה, א"כ יש להבין שהדין שמוט חל ממילא, אבל אם הדין לא יגוש והדין שמוט הם שני דינים א"כ הדין של שמוט הוא מצוה נפרדת שהוא צריך לעשותה ולומר שמוט, וא"כ יש לומר דמה שכתוב שרוח חכמים נוחה היינו מזה שפורע אחר שביעית, והיינו משום שהמלוה צריך לומר שמוט ולקיים המצוה ולכן כשלא אמר שמוט יש מצוה של רוח חכמים נוחה לפרוע החוב].

ולפי"ז יש לבאר את מח' הרמב"ם והראב"ד לענין הלוהו ותבעו וכפר בו דהרמב"ם ס"ל שאין שביעית משמטתו והראב"ד ס"ל ששביעית משמטתו, והיינו משום דלרמב"ם הדין של שביעית הוא על התביעה, שבתחילה יש איסור תביעה ובסוף יש הפקעה על התביעה, וא"כ בכופר על החוב לא שייך תביעה ואין שייך בו הפקעת תביעה, אבל הראב"ד ס"ל דהם שני דינים ואפי' כשכופר על החוב וליכא תביעה מ"מ החוב קיים ויש עליו הדין השני של שמוט ששביעית משמטתו.

וכן א"ש מש"כ הרמב"ם בהקפת חנות ושכר שכיר וקנסות דהרמב"ם

לענין איסור תביעה של לא יגוש אין מיעוט ביתומים, ולכן צריך רש"י להגיע לטעם דדומה למוסר שטרותיו, אבל כ"ז לשיטת רש"י שהם שני דינים, אבל לרמב"ם ולתוס' שהוא על התביעה א"כ שפיר מקשה הר"ן שיש ע"ז מיעוט בספרי.

ובזה יש ליישב את הכסף משנה שמפרש דהטעם בהקפת חנות ובשכר שכיר ובקנסות הוא משום דהוי כחוב לאחר עשר שנים, והקשינו דא"כ יש לנו משניות מפורשות כלישנא קמא דגמ', והתירוצ' הוא דהגמ' מיירי שמלוהו היום ללאחר עשר שנים שעכשיו יש חוב ולכן יש מח', אבל בהקפת חנות שעכשיו אין חוב רק הקפת חנות ועכשיו יש שכר שכיר ואחר עשר שנים נעשה חוב שם מוכן שאין דין של שביעית משמט, וי"ל דשתי הלשונות במלוה לאחר עשר שנים אם שביעית משמטתו תלויין במח' הראשונים דאם תלוי בלא יגוש א"כ עתה שאין לא יגוש א"כ הוא הפקעת החוב ואינו משמט. אך דוחק לתלות מח' הראשונים במח' האמוראים, וע"כ צ"ל דאם הוא דין הפקעה אחת של התביעה הרי הכל תלוי בלא יגוש והוא נידון אם לא יגוש שיבא אח"כ אם משמט או לא, ואפי' לרש"י והר"ן שהם שני דינים מ"מ הרי ביארנו דהפקעת החוב תלויה בדין הראשון אם יש לא יגוש או לא, ולכן נחלקו במקום שאין עכשיו לא יגוש.

בפיה"מ מפרש שכיון שהוא התחייבות אינו דומה לשאר מלוה ומקשה הכסף משנה דמה החילוק, והתירוצ' הוא דלהרמב"ם שהדין של שמיטה הוא על איסור והפקעת התביעה, א"כ בשלמא על הלואה שהיא תביעה של ממוני גבך יש ע"ז דין תביעה אבל על התחייבות שאין זו תביעה של ממוני גבך אלא התחייבות על תביעה זו אין בזה דין שמיטה דאין לך בו אלא חידושו. ובכ"מ ס"ל דהוי שני דינים נפרדים ולכן הקשה שפיר.

וכן יש לבאר שהרא"ש פסק כלישנא בתרא דהמלוה לעשר שנים אינו משמט, ומקשה הב"י הא ספק ממונא לקולא לנתבע, והתירוצ' הוא דלהרא"ש היסוד של שמיטה תלוי באיסור תביעה ואפי' הפקעת החוב תלויה באיסור לא יגוש של איסור תביעה, וא"כ כשדנין על איסורין של התביעה הרי ספק דאורייתא לחומרא לנתבע, וספק הממון תלוי באיסור, אבל אם מפרשים ששני הדינים הם דינים נפרדים א"כ מוכן קושית הב"י דכשדנין על ממון צריך להיות לקולא לנתבע.

וכן מבואר הרש"י שכתב דביתומים אין משמט משום דדומה למוסר שטרותיו לב"ד ומקשה הר"ן הא בספרי מבואר דמדאורייתא אין דין שמיטה ביתומים, ותירץ הדברי משפט סי' ס"ט דמש"כ בתוספתא הוא לגבי הפקעת החוב אבל